

Kávéház-forradalom

Szántó András

A kávéházi életben a forgalom mindig erősen függött a gazdasági körülményektől. A huszadik század első évtizedeiben Budapesten sok üzlet az „előre-menekülést” látta megoldásnak, azaz helyisége és szolgáltatása felfrissítését. Kezdték megfogyatkozni az „ezüsttükörös” múlt kissé dagályos, zsúfolt enteriőrjei. Átvették helyüket a tágasabb terek, szellősebb elrendezések, a modern bútorok.

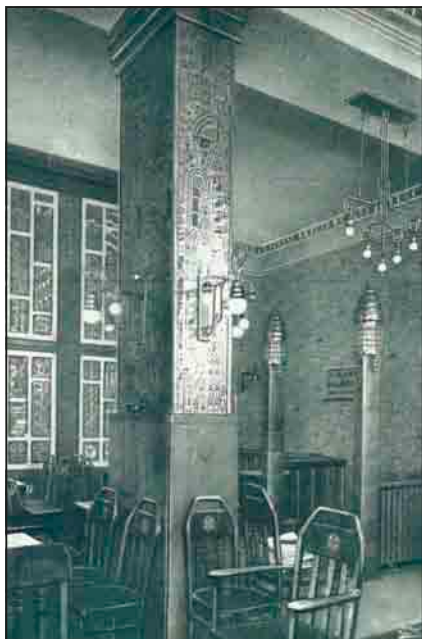
noha alig volt köze ehhez az iskolához és a stílushoz. Kállai Ernő (neves műtörténész, kritikus) írja: „Ma már mindenki tudja: üveg- és fémcsillogású épületek: Bauhaus stílus. Lakáshigiénia lakályosság nélkül: Bauhaus stílus. Csővázás karosszék: Bauhaus stílus. Kockás tapéták: Bauhaus stílus. Nincs kép a falon: Bauhaus stílus. Van kép a falon, de mi is akar lenni? Bauhaus stílus (...) Nincs orvosság az ilyen kínos vagy komikus vadhajtások ellen, melyeket jó új korunk divatos törekvéseinek köszönhetünk. Ófelsége a sznob valami újat szeretne.” (Tér és Forma, 1930)

Az csak természetes, hogy mindezeket figyelembe véve ez a „modernizálási” törekvés sok változatban jelent meg a kávéházainkban. Az így megvalósult átépítések-

ből mutatunk be néhányat, folytatva a sort, amit a BUDAPEST áprilisi számában a Bucsinzsky példájával megkezdtünk.

Az E.M.K.E.

A századforduló szinte legforgalmasabb helyén, a Nemzeti Színház mellett nyílt meg egyik legismertebb kávéházunk 1894-ben, egy Jahn József tervezte (1883) házban. Maga az épület a színészek nyugdíjgyűlésének bérháza volt, Blaha Lujza is itt lakott az első emeleten, a kezdettől itt működött kávéház a Nemzeti Színház művészeinek kedves találkozó helye lett. Wassermann Jónás, az új tulajdonos lelkes tagja volt az Erdélyrészi Magyar Közművelődési Egyesületnek, így kapta a kávéház az új nevét. Wassermann a

Az Emke kávéház első átalakítása – üveggel borított oszlop (képeslap, 1912)

A háború miatt lelassult, majd a huszas évektől felélénkült modernizálás mindezekelőtt e szó tartalmát illetően váltott ki érdekes vitákat. A Bauhaus művészeti iskola megjelenésével, illetve az ott dolgozó magyar építészek és iparművészek ismertté válásával egyszerre minden „Bauhaus” lett,

Az Emke kávéház első átalakítása – tükörfal képpel (képeslap, 1912)

leghíresebb cigányprímásokat foglalkoztatta, még a slágerbe is belekerült, hogy „szemben az EMKE cigánya zenél”.

1901-ben, a tulajdonos halála után fia, Wassermann Mór vette át az irányítást, és még a háború előtt jelentősen átalakította. „Modernizálta”. A legrészletesebb tudósítás az átalakulásról az *Interieur* című lapban jelent meg Róth Zsigmond műépítész tollából (1912. január 20.). Ebben minden elem, bútor, falfelület és díszítés kritikáját és – többnyire – dicséretét olvashatjuk. Említi például, hogy „keveselnünk kell a tükör-felület alkalmazását”, tehát a klasszikus kávéházi tartozékok helyét átvették a modern dekorációk. Néhány falfestményt Földes Imre festőművész tervezett (aki főként plakátjaival lett világhírű). A méltatás szerint a tervezők (Rainer Károly és Skuletzky Sándor műépítészek) „...szinte félve kerültek minden hagyományost. Ez teszi egyénivé, sajátossá e helyet – egyes részleteknek pedig rendkívüli bájt kölcsönöz”. Újdonság volt, hogy „a csillárok minden felesleges ciráda nélkül tisztán a világítási effektus teljes kihasználását hirdetik”, hogy a fehér ablakfülkék mellett a bútorok döntően szürkék, a mozaikszerű ornamentika a vasoszlopokat burkoló üvegfelületeken újszerű és látványos.

Az igazi „nagy” megújulás azonban e fontos kávéházi templomban már Wassermann Mór halála után történt. A háború előtti

Emke „Dancing-bar” (képeslap, 1937)

utolsó tulajdonos házaspár, Stern Fruzsina és Bermann József 1937-ben teljesen felújította a helyiségeket. Beépítették a bérház udvarát, létrehoztak egy százhatvan vendéget befogadó grillt, melynek érdekessége a süllyeszthető zenekari dobogó volt; a kor híres dzsessz-énekesei és művészei léptek fel itt rendszeresen. A kávéházat és a grillt is késő art-deco stílusban alakították ki. A dekoratív változások mellett a modernizációt az amerikai szórakoztató helyek követése is mutatta. A „Dancing-bar” csillárai, fali- és oszlopvilágításai már egészen modern formavilágot tükröztek. A székek és fote-

lek kárpitozását akkori legnevesebb mestereink, Szabó Éva tervezte, és az ő műhelye is készítette. Megjelent a termekben egy jellegzetes és később igen elterjedt építészeti ötlet: a mennyezet kerek, ívelt süllyesztése, rendszerint rejtett és sejtelmes világítással.

A Savoy

A frissítési láz végigvonult a Körúton, és elért a Nyugati téri Vigszínház kávéházig. (Kozma Lajos terve minden részletében modern volt, Bodor Ferenc szerint „a belépőt rögtön mellbe vágta a falakat borító rengineg új anyag, ezek meleg, lüktető színhatása,

Emke Grill (képeslap, 1937)

A Savoy kávéház belső tere (fotó a Gastätten c. albumból, Stuttgart 1939)

ami teljességgel új volt az akkori Pesten; talán csak a Bucsinzky hasonlítható hozzá.”). Félúton, az Oktogonon nyílt meg 1934-ben újjáépítve a Savoy. A Nicoletti, majd Kovács kávéház csődbe menetele után dr. Kőrössy Kornél és Katona István, az új tulajdonosok, két jól ismert építészhez fordultak: Beutum János és Rákos Pál végezte a tervezést és

vezette az átépítést. Munkájukban szóhoz jutott a „modern térlátás és a térfantázia”: a helyiséget több eltérő funkciójú térre tagolták, melyek más és más falburkolattal és színben készültek. „A legérdekesebb a lépcsőház megoldása, amelyen felfelé haladva a félemeleti bárhoz és az emeleti termekhez a legkülönbözőbb és fantasztikusnál fantasz-

tikusabb átpillantásokat kapjuk. S mindez nemcsak artisztikumot nyújt, hanem gyakorlatilag is remek térkihasználásra ad alkalmat” – írta dr. Birbauer Virgil a Tér és Formában.

A Spolarich és az Erdélyi Borozó

A rendkívül szerteágazó tevékenységű (és hatású!) Spolarich család történetét még senki sem dolgozta fel oly módon, hogy abból a kávéházuk mellett budapesti és berlini bérleményeiket megismerhetnénk. A familia Spolarich Mártontól (Zrínyi Miklós titkárától) származtatja őseit. A vendéglátós utód 1910-től vált a fővárosi kávéházi élet egyik főszereplőjévé a József körút 37-39-ben lévő helyiség megvásárlásával és átalakításával. Hosszú sikeres működés után hanyatlani kezdett a forgalom, Spolarich Károly 1933-ban Japánban kísérte meg újratereket az anyagi alapokat. Kereskedelmi próbálkozása teljes kudarcba fulladt, és visszatérve nem tudta elkerülni az 1934 novemberi árverést.

Az új tulajdonosok megtartották a régi nevet, de a helyiséget teljesen átalakították. Ekkor a modern áramlatokkal tartva – és néhány kortárs kávéház sikere és példája alapján – a régi belső teret több részre osztották, kialakítottak egy grill-bárt, meghittebbé tették a hangulatot. Az üzletmenet fellendült, de a „jobbra tolódás” miatt már sohasem érte el újra, amit fénykorában.

A Spolarich kávéház (képeslap, 1940)

A Spolarich család néhány más népszerű vendéglátóhely bérletét nyerte el. Ilyen volt a legendás Erdélyi Borozó (Dalszínház u. 8. – az Operaház mellett). Stílusa követte a divatot: a mennyezet kör alakú bemélyítését, a világítás megoldásokat, a színes falakat, a bútorokat és a lámpatesteket.

Itt érdemes megjegyezni egy érdekes új divatot. Már régóta vitatkoztak akkor a szakemberek arról, hogy csak este, vagy már délidőben kell-e abrosszal teríteni a márványasztalokat a kávéházakban, s amíg ők vitatkoztak – a megoldás robbanásszerűen elterjedt. Az ok, hogy a legtöbbször jó konyhát vezettek, sokan étkeztek ott, másrészt éppen erre akarták a tulajdonosok ösztönözni a vendégeket, a bevételre gyakorolt jótékony hatása miatt.

A Baross

A sort még lehetne folytatni, de lezárjuk most egy korábban szintén népszerű üzlet példájával. A Baross kávéház is a körüti „tengelyen” fekszik. A főleg polgári és iparos vendégeket vonzó helyet sokszor változtatták a szolgáltatásai alapján (még én is jártam ide táncos délutánokra a 70-es években).

Az eleinte Mikszáth törzshelyeként, majd „a sakkozók Mekkájaként” ismert vendéglátóhely a húszas években kezdett hanyatlani (az irodalmárok és más törzsvendégek soha-

Erdélyi Borozó (képeslap, 1940)

sem voltak igazán lojálisak kávéház-ügyben). Amikor *Szepesi Frigyes*, híres hűsgyáros és kereskedő (lásd „*Szepesi virsli*”) átvette a bérletet, még fellendült egy időre, de a felújítás egyre sürgetőbbé vált. 1932-ben tervezték újjá a kor „modern” divatja szerint, de az átépítés részleteiről nem sokat tudunk. (Bodor Ferenc szerint „*Érdemes megfigyelni a Baross kávéház tükrös oszlopaait, minden díszről mentes, racionális bútorait. Ez még nem tudatos téralkatítás, de a megrendelő megsejtett valamit az új korszellemből.*”.)

Itt is kialakítottak egy bár, a szolgáltatást is fejlesztették, ám az enteriőr átlagosra sikerült. Volt modern lámpa, oszlop-tükrök és terített asztalok, és „a Soutterainban este tánc” – ez azonban már kevés volt (vagy drága?) a józsefvárosi polgárság és az iparos fiatalok számára. Az sem sokat segített, amikor 1944-ben hatósági kinevezésekkel cserélték le a kávéházak (főleg zsidó származású) vezetőit és a Baross élére *Kalmár Dezső* került. ●

A képek forrása: a szerző gyűjteménye

Baross kávéház (képeslap, 1938 körül)

